

O pôvode a variantoch rečňovanky To je krátké, to je dühé

On Origin and Variants of a Rhyme “To je krátké, to je dühé” (That’s short, that’s long)

Kristína Pavlovičová

Trnavská univerzita v Trnave, Slovensko

Abstract: This paper discusses and compares the variants of a rhyme *To je krátké, to je dühé* (That’s short, that’s long) in Slovak – in literary language as well as in West Slovak dialect. It also mentions its variants in other languages (Polish, Belarusian, German, French) and discusses its meaning and origin.

Keywords: Mother Goose rhyme, nursery rhyme, (Great-Moravian) origin, Cyril and Methodius, wedding rhyme.

V tomto príspevku sa zaoberáme variantmi riekanky *To je krátke, to je dlhé* v slovenčine, a to v spisovnom jazyku, ako aj v západoslovenskom dialekte z oblasti Záhoria, pričom sa porovnávajú. Rovnako sa v ňom spomínajú varianty riekanky v iných jazykoch (poľštine, bieloruštine, nemčine či francúzštine) a rozoberá sa jej pôvod a zmysel.

Riekanku *To je krátke, to je dlhé* uverejnil etnograf Josef L. Holuby r. 1905 v článku *Maličkosti ze Slovenska* v časopise *Český lid*. Inšpirovali ho kresby v staršom čísle časopisu. Pri-
pomenuli mu spomínanú rečňovanku, ktorú si zapísal r. 1857. Uvádza ju takto:

„Prehliadajúc, jako to často robievam, predošlé ročníky milého ‚Českého Lidu‘, padly mi do očí v VII. ročníku na str. 248. primitívne ľudové kresby, jaké u nás muzikanti kreslievajú kriedou na stôl, a potom pri sprievode hudby, spievavo vykladajú. Jednu podobnú kresbu mám zaznačenú ešte z roku 1857., ktorú som od jedného bzinského mlynárskeho syna (v nitrianskej stolici) zachytil, a hned’ na mieste si ju odkreslil“ (s. 463).

Žiaľ, Josef Holuby bzinský rad obrázkov v časopise *Český lid* neuverejnil, ale text rečňovanky reprodukoval takto:

„To je krátke, to je dlhé, to stolica rezací; to je basa, to sú husľe, to podsedák slepačí; to sú honné (hodné, veľké) vidly hnojné, to je honné kolo vonné (vodné), hrabl'e, tlk; to je tenké, to je tusté; to je riedke, to je husté; to je krivé, to je rovné“ (s. 463).

Holuby konštatuje, že text je neúplný, a to na základe chýbajúceho rýmu: „Podsedák slepačí“ sa v speve opakuje, jako aj ,hrabl'e, tlk,‘ že sa ale táto seria nekončí rýmom, leda až so slovami ,kolo vonné‘: je isté, že tu ešte čosi chýba“ (s. 463 – 464). J. Holuby teda argumentuje na základe elementárneho poznatku, že riekanka je „jednoduchý rytmický slovesný útvar, obyčajne rýmovaný“ (porov. *Synonymický slovník slovenčiny*, 2000, heslo *riekanka*, s. 598). V tejto riekanke sa nachádza asonancia *rezací – slepačí*, rým *honné – vonné a tusté – husté*. Rovnako platí, že táto riekanka je „veršovaný slovesný útvar s výrazným rytmom, umelecky i obsahove nenáročný“ (porov. *Slovník slovenského jazyka*, heslo *rečňovanka*, s. 711). Vzniká ale otázka, ako rozumieť jej obsahu. Aj z príspevku J. Holubyho je evidentné, že ide o maľovanú riekanku, hoci zaznamenal iba text bez príslušného obrázka. Maľované riekanky sú riekanky používané ako pomôcka na jednoduchšie nakreslenie obrázka, príkladom je riekanka „Päťka, šestka, sedmička, / hotová je hlavička. / Bodka, čiarka, otáznik, / hotový je trpaslík.“ To, že J. Holuby nezaznamenal obrázok či obrázky k riekanke, znejasňuje chápanie jej obsahu (významu). S riekankami s primárnou zábavnou (či činnostnou alebo pohybovou) funkciou, ako napr. rýmovačka, skákanka či vyvolávanka, má táto riekanka spoločnú činnostnú funkciu – je pomôckou na nakreslenie obrázka. No zároveň má spoločné znaky aj s riekankami s primárnou pragmatickou funkciou, ako je vyčítanka, vysmievanica, prekáranka alebo prekrúcanica, ak by jej zmyslom bolo napríklad zapamätanie si istého písma. Funkcia textu je integrálne spojená s jeho interpretáciou. Jednotlivé názory, ako interpretovať túto riekanku, sa preberajú ďalej v tejto štúdiu.

Josef L. Holuby uverejnil aj druhý variant tejto riekanky, ktorý „je úplnejší, ale aj ten neni celý“ (s. 464). Namaľoval mu ho Adam Ochodnický, ktorého charakterizuje ako „veselého a vtipného basistu v bosáckych kopaničiach.“ Ochodnický pod obrázky dopísal aj text. Sám sa ho vraj naučil od „ktoréhosi hudca zo susednej Brezovej na Morave.“ Znie takto:

„To je tenké, to je tusté; to je riedke, to je husté; to je basa, to sú husľe, to podsedák slepačí, to stolica rezací; to sú háky, to sú vtáky, to sú ženské naťahy; to je krivé, to je rovné, to je honné kolo vonné; to sú villy, to je hnŭj; to je celá, to je pŭl; to sú káry, to sú máry, to sú ženské prevíjavy“ (s. 464).

Holuby vysvetľuje výrazy „ženské naťahy“ a „ženské prevíjavy.“ O *naťahoch* alebo *naťahákoch* uvádza, že nikdy nepočul „tak menovať,“ ale že je to „babka“ čiže háčik na zapínanie napríklad rukávov na košeli haklíkom teda kovovým očkom, do ktorého sa zapína háčik (s. 464). Rovnako mu je neznámy výraz *prevíjavy*, ale uvádza, že „také kosočtverce často sa tu vyšívajú na ,prolánky' a ,obojky““ (porov. s. 464).

Pri porovnaní oboch variantov uvedených J. Holubym zaujme, že druhý variant má iný začiatok ako všetky ostatné zachované varianty tejto rečňovanky. Až po „stolicu rezací“ ide o rovnaké obrazy, ktoré sa nachádzali aj v prvom variante, ibaže v zmenenom poradí. Nové sú tu motívy: háky, vtáky, naťahy, potom nasledujú motívy rovnaké ako v prvom

variante, ale v zmenenom poradí *krivé, rovné – honné kolo vonné*. Bezprostredná blízkosť týchto obrazov v tomto variante oproti prvému variantu zvyrazňuje zvukovú podobnosť (asonanciu) výrazov *rovné – vonné*. Nasleduje motív vidiel, ktorý je v tomto variante doplnený o motív hnoja. Zvyšok textu tvoria nové motívy, ktoré v prvom variante absentujú: *celá, púl – káry, máry – prevíjavy*. V tomto druhom variante blízkosť motívov v časovej následnosti pri počúvaní a v priestorovej postupnosti pri čítaní riekanky vyzdvihuje (kalam-búrnu) zvukovú hru vo výrazovej dvojici *husté – husle*. No ani k tomuto variantu autor článku nepripojil kresbu, a tak význam textu zostáva zahalený tajomstvom.

Po J. Holubym sa textu rečňovanky r. 1913 venoval etnograf a profesor komparatistiky a dejín slovanských literatúr Jiří Horák v príspevku *Drobné příspěvky národopisné. I. Jak se šíří písně*, publikovanom v *Národopisnom věstníku Československom VIII*. Odkazuje na F. V. Sasinka: „F. V. Sasinek poznamenal ve svém díle ‚Dejiny dráevnych národov na území terajšieho Uhorska‘ (1878 na str. 244,5), že prý dosud si hrají slovenské dítky ‚na učitel’a,‘ že zpívají a při tom kreslí. Podává tento text: **To je krátké, to je dlhé; to je tenké, to je tlsté; to políca zubatá; to je koza rohatá** atd.“ (s. 108). Horák uvádza aj Sasinkov názor o význame rečňovanky, ktorý však zásadne odmieta: „Sasinek ovšem myslel, že tyto veršiky popisují tvar písmen hlaholské azbuky — jedna z oněch fantastických kombinací, jichž je v jeho díle tolik“ (s. 108). Veľký prínos Horákovho príspevku spočíva v jeho komparatistickom aspekte v rámci slovanského sveta. Spomína poľského etnografa Oskara Kolberga a jeho článok o českých a slovenských piesňach z roku 1846. Kolberg v ňom zaznamenal niekoľko piesní, ktoré mu vo Varšave spievali slovenskí drotári, na zimu sa rozchádzajúci do okolitých krajín. J. Horák tieto piesne časovo situuje do prvej polovice 19. storočia (s. 105). Ako najzaujímavejšiu z nich hodnotí práve rečňovanku *To je krátké, to je dlhé* (s. 106), a preto ju reprodukuje:

*„a) To je krátké — to je dlhé,
to stolica rézacy;
to Sou skrypki — to sou’) basy
to slepota pohazy.*

*Slepota
pohazy
skrypki basy
krátké dlhé
to stolica rézacy.*

*b) To je hak — a to ptak,
to szinkarów przitahak;
hak a ptak
szinkarowy przitahak
slepota atd.*

c) *To je chojne — widli hnojně,
to je hodne — kolo wodne
atd.*

d) *To sou kozy — a to wozy
kozy wozy — kozy wozy
atd.*

e) *To je wérba — tem se dyrba
tem se kaldun podpěra,
atd.*“ (s. 107).

Horák uvádza, že Kolberg v prílohe podal aj melódiu a „primitivní ilustrace,“ podľa ktorých možno výraz *slepota* opraviť na *sliepka* (s. 107). J. Horák ďalej tvrdí, že táto rečňovanka je rozšírená aj v jeho súčasnosti: „Čeští čtenáři znají dobře toto říkadlo, jako oblíbenou zábavu dětí i dospělých“ (s. 106). Okrem poľského variantu konštatuje, že tento text sa dostal aj do Bieloruska: „Méně známo jest asi, že slovenský text pronikl daleko na sever do běloruského Polesi, do močálovitých krajů kolem Pripeti. Ve Wisłę (II. 849) podal o tom zprávu J. Karłowicz. Obsahem podobá se tento bělorusko-polsko-slovenský variant velmi znění Kolbergovu; na některých místech jsou změny a také některé obrázky jsou jiné“ (s. 106). Ako vidno, podľa správy poľského etnografa, muzikoznalca, jazykovedca a folkloristu Jana Karłowicza boli k textu pripojené obrázky. Jazyk textu hodnotí ako „miešatinu“ poľského a bieloruského jazyka so slovenčinou, čo vysvetľuje tým, že obyvatelia Uhorska vandrovali po poľskej krajine a zanesli túto pieseň až do Bieloruska. J. Horák podal aj ukážku tohto textu:

*„Basy skrypki długi krótki,
Tu stolica Reczyca,
Hak, ptak, pahaniäk,
Choię, widia gnojne,
Koła orne, osada, snipica.
Basy atd.
Tu są krawa, tu są ciela
A tu streła do perdela.
Hak ptak“* (s. 107).

J. Horák vykladá aj zámeny slov v tomto variante. Konštatuje, že niektoré slovenské výrazy boli pre Bielorusov nezrozumiteľné, a preto namiesto nich dosadili im známe slová: *stolica rezacy* zmenili na ojkonymum *Rzeczyca* a na obrázku nakreslili krúžok, akým sa na mapách označujú väčšie mestá. Rovnako výraz *przytahak* (poľ. *jastrab*) zmenili na *pahaniäk* (bielorus. *muchotrávka*). Horák uvádza, že Karłowicz vykladal slovakizmy, ale na niektorých miestach textu sám dobre neporozumel, čo dokladá jeho vysvetlením výrazu *perdel* ako *panter* („pozná český čtenář snadno, že není míněn pardal, nýbrž zcela jiné, ovšem méně uhlažené slovo“) alebo jeho neporozumením výrazu *osada* (s. 107). Horák vysvetľuje dôležitosť bieloruského variantu tým, že „ukazuje, jak daleko pronikají někdy texty

písni a jak malým změnám podléhají i v cizích oblastech jazykových“ (s. 107). Horák uvádza, že obrázková hra vzbudila Karłowiczovu pozornosť a v ďalších ročníkoch spomínaného etnografického časopisu Wisła zaviedol rubriku „pismo obrazowe,“ do ktorej mali dodávať podobné texty jeho spolupracovníci a čitatelia. Vysvetlenia obsahu textu boli rozmanité: prispievatelia tohto časopisu videli v tejto obrázkovej hre stopy prastarého slovenského písma, iní zase súvislosť s vrubmi a znamienkami na pastierskych paliciach, so značkami kováčov alebo s ľudovou ornamentikou. Jeden z prispievateľov vo Wisle II považuje tieto obrázky za zvyšky predvekeého písma Slovanov, o ktorom hovorí mních Chrabr (porov. Horák, s. 108).

J. Horák spomína aj iný poľský variant od etnografa Grzegorza Smólskeho a takisto aj iné moravské a české varianty (s. 108; na s. 109 uvádza, že českých a slovenských variantov je osem). Konštatuje, že sú to varianty jedného základného typu, rovnakej strofickej formy a niektoré slová sa opakujú vo všetkých variantoch. Varianty svedčia o rozšírenosti tejto rečňovanky. Text je vlastne len sprievodom, interpretáciou obrázkov, čím riekanka nadobúda charakter hry. Horák tu vidí analógiu s detskými hrami, riekanku zaraďuje do kategórie obrázkových hier (s. 109). Našiel však aj nemecké varianty, a to v zbierke detských hier a piesní *Deutsches Kinderlied und Kinderspiel*, napr.

*„Das ist kurz und das ist lang
und das ist 'ne Hobelbank.*

Kurz und lang, Hobelbank“ atd. (s. 109; Je to krátke a je to dlhé / a je to pracovný stôl. / Krátke a dlhé, pracovný stôl).

Zostavovateľ tejto knihy, muzikológ Franz Magnus Böhme uvádza, že táto riekanka je okrem Nemecka známa aj v Sliezske. J. Horák nepredpokladá, že by sa text šírila zo slovenských krajín do nemeckého prostredia, ale naopak: „nemecká hra pronikla na slovenské území: vzpomínáme si na jablunkovské ‚Jacky‘, roztroušené po celé Evrope, ktorí sa slezským plátňom pronikajú hlboko na Moravu a na Slovensko, ačkoliv v tomto prípade lze predpokladať rovnakým právom i priame prejetie z Nemecka, buď prostredím českým, alebo prostredníctvom potulných obchodníkov slovenských“ (s. 110).

Ďalej J. Horák upozorňuje na text mytológa a folkloristu Wilhelma Mannhardta v časopise *Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde* (Časopis pre nemeckú mytológiu a morálku) o nemeckých rybároch, žijúcich v stáročnej odlúčenosti na polostrove Hel pri Gdaňsku (dnešné Poľsko), u ktorých sa zachoval svadobný zvyk, pri ktorom jeden z účastníkov svadby kreslí kriedou na stole obrázky a recituje:

*„Ist das nicht ein kurz und lang?
(Všichni): ja, das ist ein kurz und lang.
Ist das nicht 'ne Hobelbank?*

(Všichni): ja, atd.

kurz und lang, Hobelbank,

o du schöne, schöne Hobelbank“ (s. 110; Nie je to krátke a dlhé? / (Všetci): Áno, je to krátke a dlhé. / Nie je to pracovný stôl? / (Všetci): Áno. / Krátky a dlhý, pracovný stôl, / ó, ty krásny, krásny pracovný stôl).

J. Horák dodáva, že výraz *Hobelbank* (s významom „pracovný stôl“) sa v ďalších strofách nahrádza slovami ako *Storchenschnabel* (bocianí zobák), *Mistelgabel* (vetvička imela), *Hühnersteig* (slepačí rebrík), *Harf und Geig* (harfa a husle), ale aj slovami lascívneho obsahu. Na konci spevák nakreslí pohlavný úd a pri slovách „ein hin und her, eine Lichtputzscheer“ (tam a späť/sem a tam, nožnice na orezávanie knôtu) prikryje výkres rukami. K rečňovanke sa viaže nasledujúca povera: Ak sa okolostojacim ženám a dievčatám podarí posunúť spevákove ruky, aby uvideli obrázok skôr, ako ho zmaže, bude manželstvo požehnané deťmi (Horák, s. 110). Mannhardt v tomto severonemeckom obyčaji vidí čriepky starogermánskeho, t. j. pohanského svadobného obradu, s čím Horák nesúhlasí. Podľa neho skutočnosť, že rôzne texty spievané na svadbách speváci pozmeňujú, pripájajú erotické motívy, narážky na manželský život a že veselie nadobúda lascívny ráz, spôsobuje sama povaha svadby (s. 110). Falický motív vidí ako neskôr doplnený do starej spoločenskej hry, aby sa prispôsobila bujnému svadobnému veseliu (s. 111). Táto svadobná hra je uvedená aj vo francúzskej zbierke *Chants populaires des Flamands de France* (Populárne piesne flámskeho Francúzska). Horák z toho odvodzuje, že slovanské texty sú ohlasom západoeurópskych verzií (s. 110).

Spomínaný historik František Sasínek v knihe *Dejiny drevných národov na území terajšieho Uhorska* (1. vyd. vyšlo v Skalici r. 1867) nevidí spojitosť rečňovanky *To je krátké, to je dlhé* so svadobnými zvykmi, ale podobne ako prispievateľ v Karłowiczovom časopise *Wisła* vidí jej súvislosť so stredovekým písmom. Považuje ju za metódu učenia, pomôcku na zapamätanie učiva pre žiakov Cyrila a Metoda: „... paedagogickému spôsobu, dl'a ktorého – jako sa zdá – sv. Cyrill a Method učedelníkov svojich vyučovali nielen písmu, no i svätým pravdám a pochopom užitočným. Mená písmen i kyrilských i glagolských také a tak sú tuším sostavené, že podávajú vetu, a to asi vetu náboženskú: az buky vědy...“ (2. opravené vyd., 1878, s. 244). Sasínek teda rečňovanke na rozdiel od J. Horáka, ktorý jej pôvod vidí v polovici 19. storočia (s. 105), pripisuje stredoveký pôvod. Rovnako ako J. Horák v medzivojnovom období, aj F. Sasínek o takmer polstoročie skôr, v 60. rokoch 19. storočia uvádza, že rečňovanka je živá aj v jeho súčasnosti, a to pri hre na učiteľ'a: „Nemôžem tiež tuná nepodotknúť, že na Slovensku dosiaľ ešte dietky hrávajú sa ‚na učiteľ'a‘, so spevom vyslovujúc také slová, ktoré sa zdajú znázorňovať azbuku glagolskú, len že primerané podoby sotva všade jednako postavujú: **‚To je krátke, to je dlhé; to je tenké, to je tlsté (az, z takých čiarok složené); to polica zubatá (buky); to je koza rohatá (vědy); to stolica sedatá (glagol); to sú oči (dobro); to sú zuby (est); to sú klieste (živěte); to je zámok (dzělo); to stolica rezatá (zemlja)‘** atď.“ (s. 244). F. Sasínek teda ku každému obrazu rečňovanky pripája písmeno hlaholskej abecedy, ktoré sa naň vizuálne podobá. Rečňovanke vidí ako mnemotechnickú pomôcku na zapamätanie hlaholiky. Ak predpokladá, že rečňovanka má stredoveký pôvod, používali ju Konštantín s Metodom, neuvádza, prečo by mnemotechnické pomôcky na zapamätanie staroslovienskej abecedy používali až dve. Ved' sám uvádza pomenovania jednotlivých písmen hlaholiky a cyriliky, ktoré vo svojom ustálenom abecednom poradí utvárajú text, pričom Sasínek jeho význam predpokladá ako náboženský (jeho preklad je z hl'adiska dnešného poznania evidentne chybný). Ak samy názvy jednotlivých písmen dávajú (l'ahko zapamätateľ'ný) text, prečo by k nim

bolo potrebné vymýšľať ešte obrázkovú rečňovanku? Malo sa cez pomenovania jednotlivých písmen, dávajúce text, zafixovať iba poradie písmen a cez rečňovanku zasa ich vizuálna podoba?

Zaujímavá je tu skutočnosť, že historik Sasinek rečňovanku nepodáva v západoslovenskom nárečí rovnako ako etnografi, ale v spisovnom jazyku. Pokiaľ ide o porovnanie s Horákovými variantmi, obsahuje úvod z prvého variantu (*To je krátke, to je dlhé*), po ňom úvod z druhého variantu (*to je tenké, to je tlsté*) a z ostatných obrazov majú spoločný jedine obraz *stolica rezatá*, ktorý sa u Sasinka nachádza aj vo variante *stolica sedatá*. Všetky ostatné obrazy sú odlišné.

Text rečňovanky *To je krátke, to je dúhé* podáva aj učiteľ a kronikár obce Samuel Hatala vo svojej rukopisnej *Pamätnici Prietrže* z roku 1950, ktorý v tejto obci pri Senici pôsobil ako učiteľ štyridsať rokov. Rovnako ako Mannhardt, aj on ho pozná v súvislosti so svadobnými zvykmi: „Dakedy niektorý z chlapov donesie čierny cukrový papier, prilepí na stenu a píše naň kriedou (lebo ak papiera niet, na bielu stenu) uhlíkom ‚noty,‘ t. j. rôzne figúry, z ktorých potom vyspevujú: **To je krátke, to je dúhe, to stolica rezací, to je basa, to sú husle, to posada slepačí.** Tu sa to po mnohých opakovaníach končí, pokračuje sa: **to je rovné, to je krivé, to sú také viduy hnojné** (opätovať), **trduo, rebro, motoviduo, ešte k tomu vozné koo** (opätovať). **To je hrnec, to je granec, to je tady z rancom Nemec, to je kráva, to je dáma, to je toho hospodára, to je misa, to je hák, to je pánsky vyťahák** (=dereš). To sa spieva so sprievodom hudby a dá na hodnú chvíľu hromadnú zábavu“ (*Pamätnica* vyšla knižne r. 2006, s. 32). Neprekvapuje, že v pamätnici záhorskej obce je rečňovanka zachytená v záhorskom nárečí. Aj pokiaľ ide o obrazy, najviac zhôd vykazuje s prvým Holubyho variantom: *krátke, dúhé – stolica rezací – basa, husle – posada slepačí* namiesto Holubyho variantu *podsedák slepačí*. Pred obraz hnojných vidiel je tu ešte vložený motív *rovné – krivé*, ktorý sa nachádza aj v oboch Holubyho variantoch, ale až neskôr v texte, a to v otočenom poradí: *krivé – rovné*. Medzi motív vidiel a vonného kola sú vložené tri nové motívy: *trduo, rebro, motoviduo*. Prvá polovica Hatalovho textu teda obsahuje rovnaké motívy v rovnakom poradí ako adekvátny text prvého Holubyho variantu, odhliadnuc od vsuviek u Hatalu. Zvyšok textu tvoria iné motívy, nenachádzajúce sa u Holubyho, ale ani u Sasinka. Jediný spoločný motív s predchádzajúcimi textami je motív úžitkového zvieraťa s rohmi – u Hatalu je to *kráva*, u Sasinka *koza rohatá*.

Rečňovanka je rozšírená dodnes. Vyskytuje sa aj v novších textoch, napr. Štefan Moravčík ju zakomponoval do autorskej povesti o pôvode názvu Brodské, vydanéj r. 1988 v knihe *V Kiripolci svine kujú... Povešť je časovo situovaná do stredoveku. Nevyskytuje sa v nej súvislosť rečňovanky so svadobnými zvykmi ako u Hatalu, ale s Konštantínom, Metodom a hlaholikou ako u Sasinka. Kým u F. Sasinka či J. Horáka sa spomína jej výskyt vo vtedajšej súčasnosti, u Moravčíka sa časovo určuje výrazom „donedávna,“ pričom rovnako ako u Sasinka sa spomína hra Na učiteľa: „Pri Morave sa deti ešte donedávna hrávali so spevom Na učiteľa. Ani netušili, že používajú tú najstaršiu učebnú pomôcku, pieseň, podľa ktorej sa naši predkovia pred tisíc rokmi učili čítať a písať“ (s. 73). Moravčík tu cez rozprávača vyjadruje funkciu textu ako didaktickú a zároveň uvádza, že ako učebná pomôcka sa*

používal vo veľkomoravských časoch. Skutočnosť, že Moravčík vychádzal zo Sasinka, je evidentná aj zo samého textu:

„To je krátké, to je dúhé,
 to je tenké, to je tusté, (az)
 to polica zubatá, (buky)
 to je koza rohatá, (vjedy)
 to stolica sedatá, (glagol)
 to sú oči, (dobro)
 to sú zuby, (jest)
 to sú kléšča, (živjete)
 to je zámek, (dzjelo)
 to stolica rezatá... (zemlja)“ (s. 73).

Rovnako ako Sasinek, aj Moravčík v zátvorkách uvádza pomenovania hlaholských písmen, zodpovedajúcich obrazom. U Moravčíka sa však nenachádzajú iba pomenovania písmen, ale aj samy hlaholské písmená. Sasinek uvádza rečňovanku v spisovnom jazyku, Moravčík v záhorčine, ako to vidno na dvojiciach *dlhé – dúhé, tlsté – tusté, kliešte – kléšča, zámok – zámek*.

To je krátké, to je dúhé,
 to je tenké, to je tusté, † (az)
 to polica zubatá, ℙ (buky)
 to je koza rohatá, ℙ (vjedy)
 to stolica sedatá, ℙ (glagol)
 to sú oči, ℙ (dobro)
 to sú zuby, ℙ (jest)
 to sú kléšča, ℙ (živjete)
 to je zámek, ℙ (dzjelo)
 to stolica rezatá . . . ℙ (zemlja)

Obrázok 1: Variant rečňovanky z knihy *V Kiripolci svine kujú...* od Š. Moravčíka.

O obľúbenosti rečňovanky svedčí jej rozšírenie aj do detskej literatúry. Jej varianty možno nájsť aj v detských knižkách, napr. v knihe *Poslušné písmenká*, ktorú zostavila a upravila Mária Števková a ktorá vyšla r. 2016:

„To je krátke,
 to je dlhé,
 to je lipa košatá,
 to je basa,
 to sú husle,
 pod ňou štyri mačatá.
 Lipa košatá,
 štyri mačatá,
 basa, husle,

*krátke, dlhé,
sú tam štyri mačatá“ (s. 37).*

Prirodzene, tu sa text nedáva do súvislosti so svadbou ani učením hlaholiky, ale podáva sa len tak bez komentára ako detská rečňovanka. Blízko má k Holubyho variantom, najmä prvému, a rovnako aj k Hatalovmu variantu (tie na rozdiel od Sasinka a Moravčíka obsahujú motív basy a huslí). Nové sú tu motívy košatej lipy a mačiat, takisto opakovanie všetkých obrazov z prvej polovice textu v jeho druhej polovici.

Záver

Z porovnania všetkých variantov textu rečňovanky *To je dúhé, to je krátké* vyplýva, že v prvej polovici textov je spravidla vyššia frekvencia spoločných motívov a v druhej polovici sa objavujú nové motívy (Holubyho 2. variant, Sasinkov, Hatalov variant či variant z detskej knižky). Možno to jednoducho vysvetliť princípmi fungovania ľudskej pamäti – kým začiatok /prvú časť textu si človek ešte pamätá, zvyšok už nie, a tak si ho tvorivo domyslí čiže vytvorí nový variant.

Pokiaľ ide o otázku doby vzniku textu, či vznikol v stredoveku ako pomôcka pre žiakov solúnskych bratov na Veľkej Morave, ako to uvádza Sasinek a Moravčík, alebo pochádza z 19. storočia, ako uvádza J. Horák, odpoveď nemáme podloženú stopercentne. Môžeme sa iba logicky domnievať, že tento rýmovaný text nepochádza zo stredoveku, najmä nie v záhorskom variante. Nejde len o jazykovú zmenu, ktorou by musel v takom prípade prejsť počas svojej existencie, ale aj o vecnú stránku. Spomínajú sa v ňom hudobné nástroje kontrabas a husle, ktoré pochádzajú až zo 16. storočia. Prirodzene, dalo by sa argumentovať tým, že v staršom variante textu existujúcom pred vynájdením týchto nástrojov sa mohli spomínať predchodcovia týchto nástrojov, prípadne že tieto motívy boli do textu vložené neskôr. Je to však málo pravdepodobné – nachádzajú sa totiž v začiatočnej časti textu, a to u Holubyho, ako aj u Hatalu.

Pokiaľ však ide o určenie textu za mnemotechnickú pomôcku na učenie hlaholiky, je celkom možné. Pokojne ho mohli vytvoriť vzdelanci či študenti v 19. storočí, ktorí potrebovali pomôcku na lepšie osvojenie hlaholiky. Chytlavý rytmický riekankový text sa postupne ľahko mohol šíriť v rôznych variantoch a uchytiť sa trebárs aj ako zábavný prvok na svadbách.

*Štúdia vznikla v rámci projektu VEGA 1/0366/19 Staroslovienske
texty sv. Klimenta Ochridského, prepis, preklad a výklad.*

Literatúra

1. Hatala, S. (Ed.). 2006. *Pamätnica Prietrže*. Sprac. Š. Jorík, A. Rýzková, A. Jonášová, K. Jablonická. Senica : Vydavateľstvo Vladimír Durlák.
2. Holuby, J. 1905. Maličkosti ze Slovenska. *Český lid*, roč. 14, 1905, č. 10, s. 463 – 466.
3. Horák, J. 1913. Drobné příspěvky národopisné. I. Jak se šíří písně. In *Národopisný věstník Československý VIII.*, s. 105–117.

4. Moravčík, Š. 1988. *V Kiripolci svine kujú...* Bratislava : Tatran.
5. Sasinek, F. V. 1878. *Dejiny drevných národov na území terajšieho Uhorska*. 2. opravené vydanie. Turč. Sv. Martin : Kníhtlačiarsky účastinársky spolok.
6. *Slovník slovenského jazyka. III. P – R*. 1963. Red. Š. Peciar. Bratislava : Vydavateľstvo SAV.
7. *Synonymický slovník slovenčiny*. 2000. Red. M. Pisárčiková. 2. oprav. vyd. Bratislava : Veda, 2000.
8. Števková, M. (Ed.) 2016. *Poslušné písmenká*. Bratislava : Buvik 2016.

Kontakt

Dr. Kristína Pavlovičová, PhD.

Katedra slovenského jazyka a literatúry
Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Priemyselná 4, 918 43 Trnava
kristinapa.skola@gmail.com